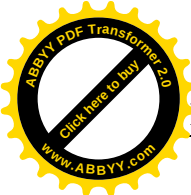
В. В. ОніпкоПолтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА МЕТОДИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН
ДО РОБОТИ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

Стаття присвячена проблемі формування психолого-педагогічної та методичної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін. Розглядається сутність технології формування готовності до зазначеної діяльності. Виявлено міждисциплінарне значення загальнометодичних умінь і навичок, що формуються в процесі вивчення теоретичних дисциплін, розкрито критерії відбору змісту педагогічної освіти.

Ключові слова: підготовка вчителя, природничі дисципліни, профільна школа, готовність учителя до роботи у профільній школі, психологічна готовність, педагогічна готовність, методична готовність.

Постановка проблеми. Визначальною рисою реформування освіти України на сучасному етапі є перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання та виховання, організації психолого-педагогічних умов, які б сприяли формуванню особистості учня, розвитку його внутрішніх можливостей, прагнень, потреб, інтересів, реалізації інтелектуального, творчого та духовного потенціалу. У розв'язанні цих завдань вагоме місце належить профілізації навчання. Сучасна профільна школа може відбутися тільки за наявності необхідних кадрів, здатних чітко уявляти: зміни в змісті освіти в профільних класах; зміни в освітніх технологіях; нормативне забезпечення профільного навчання; навчально-методичне забезпечення; критерії якості профільної підготовки учнів тощо. Актуальність дослідження полягає у обґрунтуванні підготовки конкурентоспроможного фахівця природничих дисциплін в умовах сучасного освітнього середовища вишу. Виконання цього завдання забезпечується, насамперед, оновленням змісту і методів підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін з метою підвищення рівня його готовності до професійної діяльності в умовах профільного навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що в сучасній педагогічній теорії достатньо розробленими є проблеми: обґрунтування ідеї диференціації освіти та організації профільного навчання у ЗНЗ (Г. Балл, В. Безпалько, Н. Бібік, А. Бойко, С. Вольянська, С. Гончаренко, Т. Красікова, Ю. Мальований,

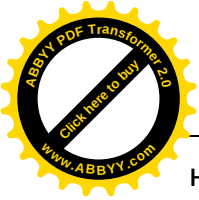
І. Осадчий, О. Савченко, А. Самодрин, Б. Федоришин, Н. Шиян та ін.); визначення теоретичних та методичних засад професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів (О. Абдулліна, В. Андрущенко, В. Бондар, О. Глузман, Ф. Гоноболін, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Кучерявий, О. Пехота, І. Прокопенко, В. Семиченко, Г. Троцко, Н. Хміль та ін.); формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності (І. Гавриш, Л. Григоренко, О. Гура, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, А. Ліненко, С. Максименко, Р. Нізамов, О. Пелех, Г. Троцко, Ю. Шаповал, В. Щедриков та ін.).

Загальна проблема готовності стала предметом розгляду вітчизняної педагогічної науки у другій половині ХХ ст. (М. Дьяченко, Л. Кандибович Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Сластьонін, А. Щербаков та ін.), наукові розробки питань формування готовності вчителя до професійної діяльності провели Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Ліненко, Н. Ничкало, В. Моляко, С. Стрижак, В. Усков та ін. Водночас підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до роботи в умовах профільного навчання системно не досліджувалася.

У зв'язку з недостатньою розробленістю структури готовності вчителя природничих дисциплін до роботи в умовах профільного навчання, незадовільним рівнем диференціації предметів загальноприродничого і професійного циклу у педагогічних ВНЗ, значним обсягом природничих знань, які отримують студенти і відсутністю відповідного навчально-методичного забезпечення підготовки до професійної діяльності необхідно з'ясувати сутність і структуру готовності вчителя до професійної діяльності в контексті досліджуваної проблеми та теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування психолого-педагогічної та методичної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до роботи у профільній школі.

Мета статті: теоретичний аналіз проблеми формування готовності вчителя до професійної діяльності, зокрема, майбутніх учителів природничих дисциплін у педагогічних ВНЗ до профільного навчання старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Сучасна профільна школа може відбутися тільки за умови наявності необхідних кадрів, здатних реалізувати програму вивчення профільюючих дисциплін і не перевантажувати

навчання зайвими матеріалами, а також надмірними вимогами до вивчення непрофільюючих курсів. Вчителі, які працюють у профільних класах, мають чітко уявляти:

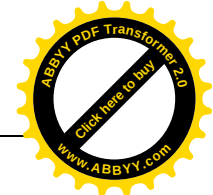
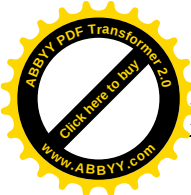
- зміни в змісті освіти у профільних класах;
- зміни в освітніх технологіях;
- нормативне забезпечення профільного навчання;
- навчально-методичне забезпечення;
- критерії оцінки профільної підготовки учнів.

У вирішенні проблем підготовки педагогічних кадрів для введення профільного навчання старшокласників особлива роль належить освітнім установам вищої педагогічної освіти, які мають ураховувати те, що вчитель профільної школи зобов'язаний не просто бути фахівцем високого рівня, що відповідає профілю та спеціалізації своєї діяльності, а й мусить забезпечувати:

- варіативність та особистісну орієнтацію освітнього процесу (проектування індивідуальних освітніх траєкторій);
- практичну орієнтацію освітнього процесу з уведенням інтерактивних, діяльнісних компонентів (освоєння проектно-дослідницьких і комунікативних методів);
- завершення профільного самовизначення старшокласників, формування здібностей і компетентностей, необхідних для продовження освіти у відповідній сфері професійної освіти.

Нові завдання, поставлені перед учителем профільної школи, вимагають від нього мобілізації сил, умінь, знань, досвіду, що приходить з роками педагогічної праці. Для профільної школи потрібний учитель, здатний генерувати інноваційні ідеї, який проявляє професійний інтерес до розробки й реалізації нових навчальних програм, володіє високим інтелектуальним потенціалом та науковою компетентністю, різними методами активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці; має ґрунтовну методичну підготовку; проводить разом з учнем пошуково-дослідницьку роботу, зміцнює й розвиває емоційно-мотиваційну сферу підлітків.

На основі наукового узагальнення державних стандартів нами визначено критерії відбору змісту вищої педагогічної та післядипломної освіти з урахуванням вимог нормативних документів, методологічних концептуальних розробок учених Н. Бібік, Л. Вовк, М. Гриньової, О. Савченко, О. Сухомлинської, Л. Хомич та інших.

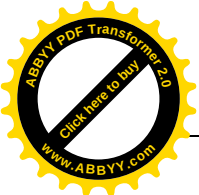

Учитель профільної школи повинен знати:

- основоположні документи: закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепцію профільного навчання в старшій школі;
- національну доктрину розвитку освіти в Україні;
- регіональні програмні документи;
- концепцію і статут загальноосвітнього закладу, в якому працює;
- основи особистісно орієнтованої педагогіки, індивідуального, гуманістичного підходів та способи їх реалізації у шкільній практиці;
- наукову інформацію та зміст предметів базового й профільного рівнів;
- порядок організації факультативів та елективних курсів;
- методику організації проектної, науково-дослідницької, пошукової діяльності учнів.

Учитель профільної школи має уміти:

- проектувати навчальний процес, дослідницьку, індивідуальну пошукову діяльність учнів;
- застосовувати різні види й форми діяльності учнів (навчальні проекти, індивідуальні, групові заняття, самостійну роботу, практику, роботу в лабораторії);
- застосовувати поряд з традиційними нові форми, методи й засоби педагогічного діагностування, розробляти індивідуальні освітні програми, педагогізувати середовище;
- формувати логіку викладання профільних дисциплін, виходячи з потреб і нахилів учнів;
- діагностувати й контролювати стадії особистісного та колективного розвитку;
- розробляти заходи корекційно-педагогічного впливу;
- застосовувати методи й технології навчання, які б формували навички збору та аналітичної обробки інформації, стимулювали самодіяльність учнів, збагачувати досвід відповідальної діяльності, виробляли навички самоорганізації, розвивали ціннісні орієнтири;
- використовувати в системі профільного навчання новітні інформаційні технології, елементи модульного, дистанційного навчання;

- забезпечувати практичну спрямованість навчально-виховного процесу, формування універсальних компетенцій (інтелектуальної, комунікативної, пізнавальної, інформаційної, громадянсько-правової тощо);
- сприяти професійному самовизначенню старшокласників [3].

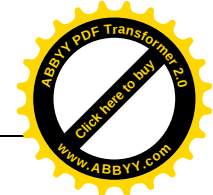
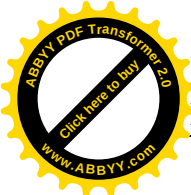
Під готовністю вчителя до роботи в умовах профільного навчання потрібно розуміти єдність *психологічного, педагогічного та предметного* забезпечення вимог до тих видів професійної його діяльності, які забезпечать реалізацію і якість профільного навчання [4].

Психологічна готовність є фундаментальною умовою ефективною і надійної діяльності фахівця. Вона дозволяє результативно і доцільно застосовувати свої знання, особистісні якості, зберігати емоційно-вольову стійкість при виникненні непередбачених ситуацій. Таким чином, психологічне забезпечення вимог готовності педагога до профільного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі розглядається у контексті:

- психологічної готовності до викладання предмета в різних навчальних закладів (здатність учителя без психологічного дискомфорту переключатися на дещо інший вид діяльності, зумовлений специфікою ЗНЗ);
- психологічної готовності до викладання предмета на різних рівнях (стандарту, академічного, профільного);
- психологічної готовності до діагностики здібностей учнів до предмета;
- психологічної готовності до професійної орієнтації учнів профільних класів, що вимагає вміння управління пізнавальною діяльністю учнів і орієнтацією на рівень майбутньої професійної діяльності (тут необхідна особлива толерантність учителя);
- психологічної готовності до мотивації вивчення предмета на різних рівнях.

Педагогічну готовність педагога до профільного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі розглядаємо у контексті:

- готовності до профільної диференціації змісту предмета;
- готовності до забезпечення наступності між профільним навчанням та професійною підготовкою;
- готовності до реалізації різних форм організації профільного навчання;

- готовності до професійної орієнтації учнів;
- готовності до реалізації інтеграції природничонаукових знань та міжпредметних зв'язків.

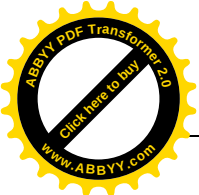
Предметну готовність педагога до профільного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі розглядається у контексті:

- готовності забезпечувати фундаментальні знання з базового предмета;
- готовності мати відповідний рівень загальної культури і професійної компетентності [3].

Одна з найважливіших особливостей експериментальної технології підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до роботи у профільній школі – багатогранна робота з координації зусиль окремих педагогів, методистів і вчителів-практиків. Низька ефективність професійного навчання частіше обумовлена саме тим, що кожен педагог працює незалежно від інших, автономно, не погоджуючи зі своїми колегами ні мети навчання, ні його змісту, ні підходів до професійної підготовки.

У сучасній традиційній системі підготовки вчителів природничих дисциплін спостерігається, з одного боку, дублювання змісту навчання з різних предметів (біології, хімії, основ сільськогосподарського виробництва, природознавства тощо). Так, практично всі методисти навчають на матеріалі свого предмета плануванню уроку, його аналізу, підбору змісту, використанню наочності і технічних засобів навчання, різним формам контролю за навчальною діяльністю учнів, тому загальнометодичним умінням і навичкам доцільно навчати, чітко визначивши міжпредметні зв'язки природничих дисциплін.

З іншого боку, практично не відпрацьовуються дуже багато професійних умінь і навичок, оскільки для цього не вистачає часу. Наприклад, якщо з біології у присутності методиста за весь період навчання в університеті студент проводить у середньому три пробні уроки, то за цей час його неможливо навчити в ситуації, коли практичне навчання методиці біології проводиться незалежно від навчання методиці хімії, природознавства, тощо. Така ситуація потребує концентрації зусиль усіх методистів у єдиній системі, на основі змістової взаємодії викладачів.

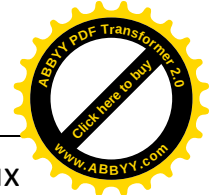
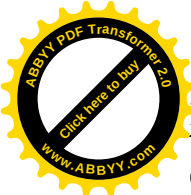

Робота з координації діяльності окремих учасників освітнього процесу має проводити у визначених напрямках. Узгодження змісту практичних занять у школі в рамках профілю. Практика у школі пов'язується з виконанням студентами певних навчально-професійних завдань. Система навчально-професійних завдань має бути побудованою так, щоб у процесі підготовки і проведення заняття з учнями студенти опановували новий аспект професійного досвіду, незалежно від предмета та теми уроку. Це можливо здійснити на основі розробки наскрізної системи навчально-професійних завдань.

Включення всіх викладачів, які займаються експериментальною роботою, у спільну діяльність з формування професійно важливих умінь і навичок майбутніх учителів природничих дисциплін.

Навчально-професійні завдання, дозволяють на конкретному занятті провести первинне освоєння професійних умінь. Але, щоб опанувати їх або закріпити на рівні навички, одного заняття недостатньо, необхідно, щоб ці уміння і навички постійно використовувалися в наступній діяльності, на інших уроках з інших предметів профілю. Кожен методист повинен бачити всю систему підготовки студента, знати, що вже відпрацьоване на інших заняттях, включати ці уміння і навички до цілісної структури складної професійної дії на уроці [1]. Досвід студента при цьому має ускладнюватися за кумулятивним принципом.

Спільна робота методистів-викладачів, учителів, що залучаються до роботи зі студентами, та викладачів теоретичних дисциплін полягає в узгодженні змісту практичних занять у школі зі змістом теоретичних дисциплін. Найбільш ефективною професійна підготовка вчителя стане тоді, якщо гармонійно поєднуюватимуться загальнотеоретичні знання освітньої програми, прикладна розробка теоретичних ідей на основі вивчення відповідної методики і практичне опанування студентами відповідною навчальною технологією. Існує проблема узгодження змісту цих занять між різними педагогами, що ведуть ці дисципліни. У запропонованій нами системі підготовки вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі педагогічні і психологічні завдання є засобом об'єднання можливостей методистів і педагогів для досягнення ефективного результату. Педагогіка і психологія як загальнонаукові дисципліни виявляють закономірності педагогічного процесу і розвитку

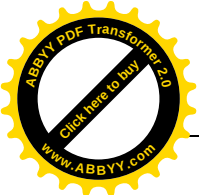

особистості, на яких ґрунтується організація навчання всіх шкільних навчальних дисциплін [2; 6]. Тому ці предмети мають міждисциплінарне значення і дозволяють формувати у студентів загальнометодичні уміння і навички. Значну кількість професійно важливих умінь і навичок можливо формувати в навчальних аудиторіях, у процесі вивчення теоретичних дисциплін.

Третій напрям роботи з координації зусиль викладачів у процесі підготовки – узгодження загальної стратегії і загальнопедагогічних підходів до підготовки фахівців. З цією метою використовуються засідання вченої ради факультету, консультаційні наради, постійно діючий семінар для викладачів, що працюють в експериментальних групах, семінар-практикум для вчителів шкіл, які ведуть практику. Семінар для викладачів, які беруть участь в експериментальній роботі, проводиться регулярно. На заняттях семінару розглядаються питання, пов'язані із загальними підходами до підготовки вчителя природничих дисциплін, координацією зусиль педагогів, розробкою технології освітнього процесу.

На консультативних нарадах розглядаються поточні питання організації навчальних занять в експериментальних групах, обговорюються результати навчання і виховання студентів, корекції освітнього процесу, дається інструктаж про порядок проведення тієї або іншої роботи й узгодження зусиль педагогів.

Багато наукових педагогічних і природничих проблем носять міждисциплінарний характер, тому їх вивчення необхідно проводити у формі інтегрованих занять, підготовлених спільно декількома викладачами. Наприклад, заняття з теми «Образне пізнання» готується і проводиться спільними зусиллями викладачів філософії, логіки, педагогіки, психології, методики викладання біології. На цьому занятті спочатку дається короткий філософський огляд методів гносеології і демонструється роль образного мислення в розвитку особистості і пізнанні навколишнього світу; проводиться порівняння вербального способу пізнання й образного, демонструється особливості логічних операцій в цих способах пізнання; проводиться психологічний аналіз структури розумового процесу і окремих етапів пізнання та умов ефективності засвоєння нової інформації.

Тематика цих занять, окрім названих вище інтегрованих занять, може бути:

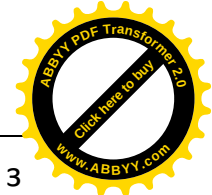
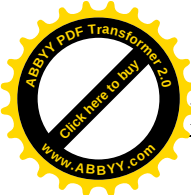
- проблеми формування алгоритмів навчальної діяльності у старшокласників;
- виховання інтересу до навчання і потреби в професійно зорієнтованих знаннях;
- створення умов для творчої самореалізації особистості учня у процесі профільного навчання.

Спільні заняття з міждисциплінарних проблем варто проводити у формі модульного навчання, адже існують такі міждисциплінарні проблеми, які неможливо якісно вивчити на основі одного інтегрованого уроку. Для цього потрібно від 6 до 10 навчальних занять. При традиційному навчанні окремі аспекти цих проблем опрацьовуються в різних навчальних дисциплінах. Але оскільки таке вивчення розірване за часом і не узгоджене між викладачами в підходах, у трактуванні понять, в змісті ускладнення, то здебільшого у студентів не формується цілісне уявлення про важливі для професійної діяльності проблеми і шляхи їх вирішення.

Наприклад, наскрізний модуль може бути спрямований на вирішення проблеми готовності майбутнього вчителя до розвитку інтересів і здібностей учнів у позакласній діяльності з природничого профілю.

До тематики занять з цього модуля входять:

1. Інтереси, схильності і здібності учнів, їх характеристика і динаміка розвитку (психологія).
2. Завдання, зміст і організація позакласної роботи з учнями природничого профілю (методика виховної діяльності).
3. Методика організації позакласної виховної роботи старшокласників з біології (методика біології).
4. Методика організації позакласної роботи старшокласників з хімії (методика хімії).
5. Розвиток творчих здібностей учнів на заняттях гуртків юних біологів (шкільна навчально-дослідна ділянка та гуртки юних дослідників).
6. Організація роботи учнів на навчально-дослідних ділянках (ґрунтознавство).
7. Підготовка і проведення огляду досягнень учнів (методика викладання біології).

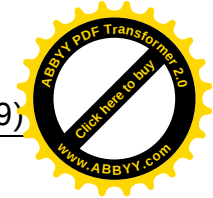
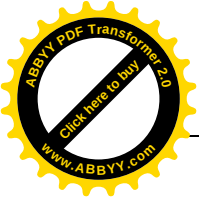
8. Методика проведення дослідів і спостережень з плодоовочівництва (методика викладання основ аграрного господарства).

9. Підготовка і проведення шкільного конкурсу знавців природи (методика викладання біології, географії).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до профільного навчання старшокласників необхідно розглядати як стійкий і послідовний процес, що передбачає створення й реалізацію педагогічних умов для розвитку компонентів професійної готовності з урахуванням специфіки майбутньої фахової діяльності. Структуру готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до професійної діяльності в умовах профільного навчання нами представлено в єдності психолого-педагогічних та методичних компонентів. Особливості професійної підготовки сучасного вчителя профільної школи, його готовність до виконання відповідних функцій передбачають оновлення змісту підготовки фахівців з орієнтацією на профільне навчання старшокласників, розробку й реалізацію педагогічних умов, що забезпечують формування у студентів загальнометодичних умінь та навичок шляхом інтеграції загальнонаукових дисциплін, що враховують закономірності педагогічного процесу і розвитку особистості, на яких ґрунтується організація навчання всіх шкільних навчальних дисциплін. Подальшого розвитку та вдосконалення потребує теорія та методика формування кожного з визначених нами компонентів готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 701 с.
3. Огнев'юк В. О. Профільна школа в категоріях цілей і цінностей освіти. Профільне навчання: Теорія і практика / В. О. Огнев'юк // Збірник наук. праць за матеріалами методолог. семінару АПН України. – К., 2006. – С. 15–22.
4. Пакуш М. А. Критерії готовності вчителя до профільного навчання фізики : метод. реком. / М. А. Пакуш. – Львів : Спом, 2004. – 16 с.
5. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовка учителей : Рождения мастера : кн. для преподават. высш и средн. пед. учеб. заведений / П. Е. Решетников. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 304 с. – (Педагогическая мастерская).
6. Социальная психология : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / под ред. А. В. Петровского. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.

РЕЗЮМЕ

В. В. Онипко. Формирование психолого-педагогической и методической готовности будущих учителей естественных дисциплин к работе в профильной школе.

Статья посвящена проблеме формирования психолого-педагогической и методической готовности будущих учителей естественных дисциплин. Рассматривается сущность технологии формирования готовности к отмеченной деятельности. Обнаружено междисциплинарное значение общеметодических умений и навыков, которые формируются в процессе изучения теоретических дисциплин, раскрыты критерии отбора содержания педагогического образования.

Ключевые слова: подготовка учителя, естественные дисциплины, профильная школа, готовность учителя к работе в профильной школе, психологическая готовность, педагогическая готовность, методическая готовность.

SUMMARY

V. Onipko. The formation of psycho-pedagogical and technical readiness of future teachers of natural sciences to work in profile school.

The article deals with the formation problems of psycho-pedagogical and technical readiness of future teachers of natural sciences. It consider the essence of technology readiness for the formation of this activity. Determined value general methodological interdisciplinary skills that are formed during the study of theoretical subjects. The study disclosed criteria content Education to ensure the effectiveness of technology of readiness to work in the future profile school teachers.

Key words: teacher training, natural sciences, school profile, teacher willingness to work in profile school, psychological readiness, educational readiness, methodical readiness.

УДК 613.6+378.145

О. В. Савонова , Г. І. Жара , С. Ф. Кудін

Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т. Г. Шевченка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті наводиться досвід авторів з організації роботи студентських наукових валеологічних гуртків як однієї з форм роботи по формуванню валеологічного світогляду і збереження здоров'я майбутніх учителів. Авторами визначено мету і завдання роботи гуртків «Гіппократ» і «Здоров'я та успіх», розроблено зміст та форми занять, проведено їх апробацію.

Ключові слова: валеологічний світогляд, здоров'я, майбутній вчитель, студентський науковий гурток.

Постановка проблеми. Адаптування вітчизняної освіти до динамічних змін на світовому ринку праці відповідно до потреб соціально-економічного розвитку суспільства в умовах зростання конкурентоспроможності людських ресурсів, вимагає від майбутніх